

Would Harry and Hermione Have Done Better in Single-Sex Classes? A review of Single Sex Teaching in Coeducational Secondary Schools in the United Kingdom

Michael Robert Younger and Molly Warrington / University of Cambridge

תרגום וסיכום: נועה נוימרק

בעשור האחרון הדיונים על אודות שוויון מגדרי בחינוך קיבלו כיוון מעט שונה, והחלו לעסוק בהצלחה ואי-ההצלחה של בנים בבתי-הספר. במדינות שונות במערב, ביניהן בריטניה, אוסטרליה וארצות-הברית, ניכר כי בנים מצליחים פחות במבחנים ההשוואתיים הארציים. כמו כן, הם מבטאים תחושת חוסר שביעות רצון מהסביבה הבית-ספרית. על-מנת לתת מענה לבעיה זו, נקטו בתי-ספר בגישות שדוחקות בנות לשוליים במטרה להעמיד את צרכי הבנים במרכז תשומת הלב, ובתוך כך קידמו דפוס אחד וברור של גבריות, ללא הבעת גמישות וגיוון במודלים הגבריים. יתר על כן, שיטות אלה לא הוכחו מקדמות מבחינה מחקרית ופרקטית. על כן, החליט משרד החינוך בבריטניה לצאת למחקר עומק בן ארבע שנים בכדי להבין כיצד יש לנהוג על-מנת להגביר את ההצלחה הלימודית של בנים, מבלי לפגוע בתוך כך בבנות. המחקר נקט בגישה הוליסטית, אשר לוקחת בחשבון צרכים של בנות באותה המידה, ומכירה בגיוון והגמישות של ההבניות המגדריות. במסגרת זאת, השתמשו בכלי של יצירת כיתות מופרדות מגדרית במקצועות מסוימים בתוך בתי ספר שהם לרוב מעורבים.

כיתות מופרדות מגדרית בבית ספר מעורבים: פרספקטיבה בינלאומית

העניין שיש ברעיון של הפרדה מגדרית במקצועות מסוימים הינו חדש יחסית. בשנים עברו, כאשר חיפשו דרכים לייצר שוויון מגדרי בבית הספר, נקטו בגישות וכלים אחרים. התפישה הייתה שבנות, ויותר מכך בנים, מרוויחים דווקא מכיתות מעורבות. אף על פי כן, רעיון ההפרדה המגדרית עלה בשנים האחרונות במסגרת השיח של עידוד ההצלחה הלימודית בקרב בנים. מחקרים מראים כי ביכולתן של כיתות חד-מגדריות להגביר את ההבעה הרגשית של בנים, להקטין את הסחת הדעת שלהם מהבנות, ולאפשר להם מקום לביטוי והבעת דעה מבלי לחוש בושה. אמנם רעיון ההפרדה המגדרית בכיתות קיבל ביטוי עקב הניסיון לעודד הצלחה של בנים, מחקרים מצאו כי הוא תורם לבנות במידה זהה או אף רבה יותר. כלי זה מאפשר לאתגר את התפישות המקובלות ביחס להשתלבות בנות במקצועות מדעיים ולהגביר את הביטחון העצמי של תלמידות, בתוך סביבה בטוחה ופתוחה יותר.

עם זאת, יש גם קולות המדגישים את ההיבטים השליליים של הפרדה מגדרית. יש מחקרים המבטאים חשש שכיתות של בנות בלבד הן פחות הישגיות, שהציפיות בהן יותר נמוכות, ושהן אינן מכינות את הבנות לחיים בסביבה מעורבת. ביחס להשפעות השליליות על בנים, יש הטוענים כי נוכחות של בנות יכולה להשפיע גם לחיוב על ההצלחה הלימודית של בנים, ושבידוד שלהם עשוי להגביר את חוסר הרצינות וההשקעה או את הסטריאוטיפים המגדריים של גבריות הגמונית, וכן לפגוע בבנים שלא מתיישרים עם המודל המאצ'ואיסטי הגברי. גם בהיבטים פדגוגיים, יש הטוענים שיותר קשה למורים לייצר סמכות בקרב כיתות של בנים בלבד, ושיש נטייה של מורים להפוך ל"אחד

מהחבר'ה" ולהקל ראש בהתבטאויות סקסיסטיות. היבט חינוכי נוסף קשור בחשש כי בכיתות של בנים בלבד ישתמשו בגישות חינוכיות בעלות אוריינטציה יותר גברית, כמו ספורט ותחרות, ולא יאתגרו את ההבניות המגדריות. מחקרים רבים מסכמים בהבנה כי טרם התבררה מסקנה חד-משמעית בדבר ההשפעות שיש לחינוך מופרד מגדרית, עקב ריבוי הקולות וההשפעות השונות שיש לכלי חינוכי זה.

כיתות מופרדות מגדרית בבריטניה: סקירה

המחקר המוצג במאמר נערך בבתי ספר שונים, כחלק מהפרויקט הגדול של בריטניה להעלאת הישגיהם של בנים בבתי-הספר. הוא מבוסס על שאלונים וראיונות בקבוצות מיקוד של עשרים וארבעה בנים ועשרים וארבע בנות, אשר חזרו על עצמם בכל סמסטר. כלומר, אותם תלמידים נשאלו שש פעמים לגבי החוויה שלהם בכיתות מופרדות מבחינה מגדרית. בנוסף, ערכו החוקרים ראיונות עם מורים אשר היו מעורבים בלימוד כיתות מופרדות, ושאלו לגבי חוויית הלמידה, היתרונות והחסרונות, ההטמעה של צורת לימוד זו, שיתוף הפעולה עם הקהילה הרחבה של בית הספר ועוד. יתר על כן, קיימו החוקרים תצפיות בתוך כיתות מופרדות, ויצרו מאגר נתונים שהוא גם כמותי וגם איכותי-אתנוגרפי. הם בדקו פרטים כמו סוג השאלות ששואלים בנים לעומת בנות; מידת הפנייה לעזרה של כל מגדר; השפה בה משתמשים מורים ביחס לבנים ובנות וכיוצא בכך.

קבוצת בתי הספר הראשונה שנבחנה כללה שלושה בתי ספר בסביבה חברתית מוחלשת. בבתי ספר אלו הופעלו מגוון תכניות שמטרתן העלאת הצלחתם של בנים, במסגרת התוכנית הלאומית בבריטניה. על כן, התקשו החוקרים לבודד את ההשפעה של ההפרדה המגדרית במקצועות מסוימים משאר התוכניות שהופעלו. אף על פי כן, הם איתרו ביקורת אחת שעלתה בקרב הבנות שהיא משמעותית ביותר בתוך התכניות להפרדה מגדרית. ביקורת זו גרסה כי הבנים מקבלים מורים טובים יותר מאשר הבנות, ועל כן הבנות מקופחות בהשוואה לרמה החינוכית שניתנת בכיתות הבנים. הבדל זה עשוי להיות מוסבר על-בסיס העובדה שכיתות של בנים בלבד הן קשות יותר מבחינה משמעתית, ולכן נדרשות למורים הטובים והמנוסים ביותר. עם זאת, התחושה הסובייקטיבית של הבנות בדבר אפליה, ראויה להתייחסות. מקרה בוחן זה מדגיש עד כמה רמת המורים היא קריטית על-מנת למקסם את יתרונות כלי זה.

מקרה בוחן שני נערך בבית-ספר עירוני במרכז אנגליה, בו הרוב המכריע של התלמידים היו לבנים ודוברי אנגלית כשפת אם. במקרה זה גם הבנים וגם הבנות התייחסו לחסרונות של למידה מופרדת. במיוחד הדגישו כי מקצוע השפה (האנגלית) לא צריך להתנהל בנפרד, כיוון שהם היו מעוניינים לשמוע את הדעות והמחשבות של בני המין השני על סוגיות רגשיות או חברתיות שעולות בו. כמו כן, שני המינים חשו שההתנהגות טובה יותר בכיתות משולבות, ושבהן המוטיבציה להגיע לבית הספר וללמוד גבוהה יותר. ביחס להשפעת החלוקה המגדרית על ההצלחה בלימודים, הבנות היו חלוקות לגבי ההשפעה, בעוד הבנים הסכימו כי חלוקה מגדרית אינה משפרת את הצלחתם. בכל הקשור להשפעת ההפרדה על הבנים, היה דמיון בין דעות התלמידים למורים בבית הספר. מנגד, רוב המורים חשו כי הכיתות המופרדות משפיעות לטובה על הבנות. מורים רבים הצביעו על הקושי ההתנהגותי

והמשמעותי שיש בכיתות של בנים, ורק 4% מהם העדיפו ללמד קבוצות של בנים, ביחס ל-30% שהעדיפו ללמד בנות, ו-53% שהעדיפו כיתות מעורבות. מקרה בוחן זה מעלה כי על אף שהפרדת כיתות ננקטה בניסיון להעלות את הצלחת הבנים, נראה כי השפעתה החיובית ניכרת יותר בכיתות של בנות. כאמור, ניכר כי החיפוש ונקודת המבט החינוכית-חברתית מתמקדת בגישה שמועילה לבנים, ומחפשת פתרונות ביחס לבנים. השילוב או הפרדה של בנות נתפסים ככלים שמטרתם לשפר את ההצלחה החינוכית של בנים בבית-הספר.

מקרה הבוחן השלישי מתמקד בשני בתי ספר מיוחדים אשר נוקטים בגישה הוליסטית של חינוך חווייתי והישגי, להם הישגים לימודיים גבוהים מהמוצע, ופערים מגדריים נמוכים יחסית. לפי נתוני ההצלחה הלימודית והתבטאויות התלמידים, עולה כי בבתי ספר עלו הייתה הצלחה מסוימת של ההפרדה המגדרית בתחום הלימודי. עם זאת, הכותבות מסתייגות כיוון שמדובר בבדיקה קצרת טווח יחסית, שאיננה מצליחה לבודד מספיק טוב את משתנה ההפרדה בכיתות. כמו כן, לא הייתה דרישה בבתי הספר להרחיב את ההפרדה לתחומי לימוד נוספים. בתחום ההתנהגותי, לא ניכר כי ההפרדה המגדרית שיפרה את היחסים. התשובות המילוליות של תלמידים הדגישו את היכולת של הפרדה מגדרית לייצר סביבה לימודית נוחה. הבנות הרגישו בטוחות יותר לבטא את עצמן, וטענו שהמורות מצליחות לנצל יותר זמן מהשיעור ללמידה עצמה. הבנים תיארו שיש להם פחות הסחות דעת, ושהם מקבלים יותר זמן ביטוי בכיתה, שלרוב נתפס על-ידי הבנות. כמו כן, הם התייחסו לאפשרות שיש, בעיקר בשיעורי השפה האנגלית, להביע רגשות וליהנות ממחזות או ספרות רומנטית.

דיון: לימוד בכיתות חד-מגדריות

לאורך המחקר עלה באופן ברור כי רוב הדיון בדבר ההשפעה של למידה בכיתות חד-מגדריות עוסק בהישגים של הבנים. אכן בתחילה עסק פרויקט המחקר בניסיון לשפר את חווית הלמידה של בנים. עם זאת, ככל שהמחקר התקדם, התברר כי כל שינוי באסטרטגיות הלמידה משפיע גם על הבנות. על-בסיס רשמי החוקרות לאורך המחקר הן קובעות כי בעת נקיטה בהפרדה מגדרית יש לוודא שלא מופעלת פדגוגיה חינוכית שונה על בנות ועל בנים, אשר עונה על הסטיגמות המגדריות הקשורות. אולם, הדבר אינו פשוט לביצוע. כל שיטה חינוכית היא יעילה יותר כאשר היא מחוברת לאמונות וההתנהגויות של התלמידים. במקרה של כיתות הבנים ניכר כי כאשר ישנו ביטוי יומיומי לעמדות והתפישות שלהם, דרך קשר ישיר בין המורה לתלמידים, או באמצעות חוויה והתנסות, עולה שיתוף הפעולה של התלמידים עם המורה. יחד עם זאת, נדרשת משמעת מאוד ברורה והצבת גבולות בכיתות של בנים, כמו גם באלה של בנות. היו בית ספר במחקר אשר החליטו לנטוש את החלוקה המגדרית בכיתות מסוימות, רק כי לא הצליחו להתמודד עם בעיות ההתנהגות שנוצרו. רעיונות ותהליכים אלה מעידים על הצורך בפיתוח פדגוגיה אפקטיבית שתתמוך בכיתות מופרדות מגדרית. התפישה החינוכית חייבת להיות משולבת עם עולם התוכן והגישות של המורה והתלמידים, על-מנת להעניק לתלמידים חוויה משמעותית.

עיבוד ומסקנות:

שלושת מקרי הבוחן מציעים נקודות מבט שונות ביחס ליעילותה והשפעותיה של למידה מופרדת מגדרית בקרב תלמידים מבית-ספר שונים, בעלי נתוני רקע מגוונים בבריטניה. בשניים מהמקרים ניכר כי התלמידים מרוצים מהשיטה, אך רק בבית-ספר אחד מרבית המורים הביעו שביעות רצון ממודל זה. מבחינת ההשפעה הישירה של הפרדה מגדרית על הצלחה בלימודים, טוענות החוקרות שקשה להגיע למסקנה ברורה, עקב הקושי לבדוד את ההשפעה הבלעדית של שיטה זו מכלים נוספים שהופעלו בבתי הספר על-מנת לעודד שוויון מגדרי. עם זאת, ניתן לעמוד כאמור על האופן בו תופסים תלמידים שיטה חינוכית זו. ואכן ניתוח של שאלונים וקבוצות מיקוד העלה כי התלמידים מעריכים את ההזדמנות ללמוד בנפרד מן המין השני, בחלק מהמקצועות. כך מתאפשרת למידה בסביבה בטוחה, בעלת הסחות דעת מעטות, פחות אלימות והתנכלות, ואפשרות גדולה יותר לביטוי עצמי.

ממקרי הבוחן שנבדקו לא נוצר הרושם שכיתות מופרדות מגדרית הופכות סקסיסטיות, ומשעקות את הסטריאוטיפים המגדריים או את המאפיינים המיוחסים לגבריות ההגמונית. ברור שישנם מקרים בהם ננקטת גישה פדגוגית שונה בכל כיתה, או שישנה חלוקה מגדרית של תחומי עניין- בניס עסוקים בספורט ונשים באופנה. אולם, תופעות אלה לא החמירו את התופעה בהשוואה לכיתות רגילות, והמורים לא השתמשו בכך על-מנת לקעקע הבדלים בין בנים לבנות. יתר על כן, בנים שאינם מאופיינים במאצ'ואיזם ולעיתים נתפסים כ"אחרים", העידו כי לא סבלו מיחס בלתי הולם או משפיל במסגרת כיתות של בנים בלבד.

על אף האמור לעיל, מדגישות החוקרות כי יש לקחת בחשבון את ההקשר של החלוקה המגדרית, להפעיל תפיסה הוליסטית כלל בית-ספרית לסוגיה של שוויון מגדרי, ולנקוט במגוון תכניות ולאורך זמן. על אף היתרונות של הפרדה מגדרית בחלק ממקצועות הלימוד, אין זה פתרון אוניברסאלי לשיפור הצלחה או בעיות בהתנהגות. יש לבחון מקרים שונים בהתאם לסביבה החינוכית והפדגוגית שלהם. למעשה, טוענות הכותבות, הפרדה מגדרית בבתי הספר תצליח רק אם תלווה בצעדים מקדימים. בבתי הספר בהם ההפרדה המגדרית הצליחה, ניכר כי היה ליווי שוטף של הצוות החינוכי, המותאם במיוחד להוראה בכיתות מופרדות מגדרית. לאורך מסגרות הליווי התמודדו המורים עם תפיסות שונות לגבי ההבדלים בין בנים לבנות מבחינת אופני למידה, ופיתחו שיטות המעמידות את התלמיד או התלמידה במרכז, ללא קשר ישיר למגדר שלהם. כיתות מופרדות מגדרית שהצליחו, זכו לתשומת לב מקצועית וכלכלית מצד בית הספר, ופותרו עבורן שיטות הערכה ומדידה. בית ספר שלא ערכו תהליך עמוק של חשיבה פדגוגית, ליווי שוטף של המורים והכנה מוקדמת של התלמידים וההורים, נחלו כישלון בהטמעת החלוקה המגדרית במקצועות מסוימים.

החוקרות מבקשות להציע מספר תנאים מקדימים שבתי הספר חייבים ליישם על-מנת להטמיע ולשמר את החלוקה המגדרית בכיתות:

- ההנהלה חייבת לאמץ את השיטה ולהציע תמיכה פדגוגית. כמו כן, עליה לשתף את ההורים והתלמידים ברציונל, ולקדמו ככל הניתן בקרב קהילת בית-הספר הרחבה.

- יש לפתח אסטרטגיות למידה והוראה שמגייסות ומעלות את המוטיבציה של התלמידים על-מנת לחבר את התלמידים למהלך. בו בזמן יש להימנע מפיתוח פדגוגיה שהיא ספציפית למגדר אחד, כיוון שלא ניכר כי הדבר יעיל או מקדם את התלמידים.
 - בית הספר חייב להיות בעל רצון לשמר, לפקח ולהעריך את השיטה הזו, וכן לייצר פלטפורמות בהן יכולים המורים להתדיין בינם לבין עצמם בנושא, מבלי לחוש מאוימים.
 - במקביל, חשוב לייצר תחושת סולידריות בתוך המרחב הכיתתי שיכולה לשפר את האמינות של המורה ולשמור על רמה גבוהה של שיתוף פעולה. צעד זה משלב מערכת יחסים המבוססת כבוד ועבודת צוות בין המורה לתלמידים, וכן דרישות גבוהות והנעה קדימה.
- היו בתי ספר בהם החיבור בין התנאים הללו יצר קהילות למידה מקצועיות שאפשרו מבט ביקורתי על אסטרטגיות למידה מופרדות מגדרית, אשר העשירו את הידע של המורים לגבי הבניות מגדריות והאופן בו יש לעסוק בהן.

סיכום:

ההתעניינות בעולם המערבי בכיתות מופרדות מגדרית בתוך החינוך המעורב החלה כמעט באופן בלעדי עקב הדאגה לבנים, לרמת ההצלחה הלימודית שלהם, ולניתוק שהם חווים מבית הספר. דאגות אלה נבעו מגישה שהעדיפה, בתוך המסגרת הבית-ספרית, תכנים, פדגוגיה והתארגנות המותאמת לבנים, וכן דגלה בכך שבאופן כללי אין הבדל מהותי בין בנות לבנים ולכן לא התייחסה למאפיינים כמו מיניות, מוצא אתני או מעמד בחינוך. הכותבות אינן מקבלות גישה זו, ומכירות בגמישות והגיוון המגדרי הקיים היום, ובכך שהסטריאוטיפים אודות "כישלונם" של הבנים אינם מייצג את כלל התלמידים. בנוסף לכך, גישה זו אינה מדגישה את הצורך בתהליך הוליסטי וארוך טווח על-מנת לייצר שינוי, וכן היא אינה מכירה בצרכים של בנות, הנתקלות במכשולים רבים במסגרת המערכת הבית-ספרית.

הפרדה מגדרית בכיתות המבוססת על גישה כזו מביאה לעוד מגוון בעיות, כפי שעלו מהמחקר. בבית ספר אחד, המורים המנוסים, בעלי הכישורים, הוקצו לכיתות הבנים על-מנת להתמודד עם בעיות המשמעת שנתפסו כחמורות יותר. הבנות הביעו תחושה של חוסר צדק עקב הקצאה זו. בבית ספר אחר בוטל השימוש בחלוקה מגדרית בחלק מן הכיתות, כיוון שהתוצאות המיידיות של שיפור ההצלחה הלימודית בקרב הבנים נראו בלתי מספקות, והוחלט לא לייצר תהליך ארוך טווח. בבית ספר נוסף, בעיות התנהגויות בכיתות של בנים, והתגברות השליליות ביחס למודל, הובילו לארגון מחדש של הכיתות, מבלי לעמוד על ההשפעה החיובית של הכיתות המגדריות על הבנות. מסקנות אלה אולי אינן מפתיעות, נוכח ההתמקדות בהצלחה, ההשתלבות וההתנהגות של הבנים. עם זאת, ההתעלמות מהבנות וההנחה שהן ילמדו בכל תצורה שתיבחר היא מפתיעה ומבישה.

הסיכונים הללו ביצירת כיתות מופרדות מגדרית, רק מתעצמות כאשר הצוות החינוכי איננו מחויב לרעיון. כפי שעלה ממבקרי הבוחן, אין זה מספיק לחלק כיתות לבנים ובנות. יש ללוות את התהליך בהכשרה מקצועית למורים, ולהכיר בעובדה שאין בסיס ידע מחקרי מספק ביחס לפדגוגיה בה ראוי לנקוט, ועל כן הכיתות המופרדות מספקות אתגר חינוכי גדול עבור המורה. בהתאם לכך, יש צורך

לשמר, לפקח ולהעריך את ההוראה בכיתות מופרדות לאורך זמן, כך שהפדגוגיה תוכל להתפתח, לצמוח, ולתת מענה לכל התלמידים, ללא הבדלי מגדר. למידה בכיתות מופרדות תהיה אפקטיבית, טוענות החוקרות, רק כאשר היא תשולב בתנאים מקדימים ותזכה לתמיכה של הנהלת בית הספר והמורים.

ממחקר זה שנערך בבריטניה, וממחקרים דומים מארה"ב ואוסטרליה, עולה שלחינוך בכיתות מופרדות יכולים להיות יתרונות בתחום הלמידה, המוטיבציה וההשתלבות, אך רק כאשר הם באים יחד עם תפיסת עולם הוליסטית. תלמידים הדגישו את האווירה בכיתות מופרדות, אשר איפשרה להם לדבר בחופשיות על סוגיות ורגשות, לדון ולהביע עמדה ללא חשש ממבוכה, וללא צורך להרשים כל הזמן את המין השני. אלה לרוב מודגשים על-ידי בנים ובנות כאחד, ועל כן יש לקחת נקודת מבט זו ברצינות. המחקר העלה כי כיתות מופרדות מגדרית יכולות לתרום להעלאת ההישגים בבית הספר, ולחיזוק הביטחון וההערכה העצמית של התלמידים, רק כאשר הוא מוטמע תוך הבנת ההקשרים המגדריים לעומקם ובתמיכת צוות המורים והנהלה בבית הספר. בכל תצורה אחרת, בייחוד זו המעמידה את הבנים לפני הבנות, כיתות מופרדות עשויות להוביל לחיזוק הסטריאוטיפים המגדריים ולפגיעה בבנות.

Younger, Michael Robert and Molly Warrington. 2006. "Would Harry and Hermione Have Done Better in Single-Sex Classes? A review of Single Sex Teaching in Coeducational Secondary Schools in the United Kingdom", *American Educational Research Journal* 43(4): 579-620.